

Strand 1: Art Nouveau Cities: between cosmopolitanism and local tradition

L'Hospital de Sant Pau: la ciutat hospitalària dins la ciutat

La ceràmica: l'element tradicional que esdevé unificador dels espais

Marta Saliné i Perich

A inicis del s. XX l'antic Hospital de la Santa Creu de Barcelona, ubicat al carrer Hospital esdevé petit, ho manifesta el conegut cartell pintat per Joan Llimona (1860 – 1926) on es llegeix “no hi ha llits”. A l'hospital li mancaven recursos econòmics per fer front als malalts d'una ciutat cada cop més poblada amb una gran quantitat de sectors de població desfavorides que neix de la industrialització al redós de les fàbriques. El vell hospital, institució benèfica per a desvalguts, busca sortida no sols a la falta de llits i precarietat econòmica, també ha de lliurar guerra per eradicar les malalties contagioses i les pandèmies que assoleixen durant el s. XIX tot Europa. El nou hospital, alhora, ha de ser construït a partir de les noves corrents de pensament sanitari, nous criteris científics més enllà de l'atenció espiritual que molts dels hospitals antics oferien. El Nou Hospital de la Santa Creu i Sant Pau neix d'aquesta situació tot i que la seva història es remunta a l'any 1401¹. La creació del Nou hospital es fa realitat gràcies al llegat de Pau Gil i Serra (1816 – 1892) comerciant i banquer² que va fer possible la creació del nou recinte. Es construï a la falda de la muntanya de Collserola, un espai amb possibilitats de construcció, el recinte tenia previstes 9 illes del nou projecte urbanístic de Cerdà.

El projecte

Lluís Domènech i Montaner (1849 – 1923) és l'arquitecte encomandat per a la realització del Nou Hospital. Domènech realment elabora un pla urbanístic i projecta 48 pavellons dels quals sols se'n construïren 12. Aquests seran justament als pavellons que nosaltres

---

¹ Ajusta una bona quantitat de petits hospitals medievals barcelonins. Actualment l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau és considerada la segona entitat hospitalària més antiga d'Europa.

² GARCIA MARTIN, M. *El Hospital de San Pablo*. Ed. Catalana de Gas.1990. .

farem referència, ja que es basteixen segons el plantejament inicial de l'arquitecte. Tot aquest espai materialitza la imatge d'una petita o gran ciutat emmurallada. Una ciutat que avui es troba dins de la mateixa ciutat barcelonina, però pensada inicialment com un espai allunyat de les aglomeracions urbanes amb previsió d'alguna possible epidèmia.

En conseqüència una ciutat que podia actuar autònomament de la resta.

El projecte està concebut a partir de pavellons individuals que marquen la idea de la sanitat moderna d'aïllament, ventilació i higiene. Justament el plec de condicions de l'Hospital³ es remarca aquesta idea de necessitar espais individuals i funcions concretes.

Cronologia constructiva i fets rellevants del recinte hospitalari

L'acotació cronològica de la construcció dels 12 edificis que conformen la primera fase de construcció així com alguns fets remarcables fins a la seva inauguració són:

- Projecte de 48 pavellons independents inicials (1901)
- Col·locació de la primera pedra (1902)
- Construcció de l'edifici d'Administració (1905 – 1912)
- S'aturen les obres de l'Hospital. S'exhaureix el llegat de Pau Gil (1911)
- Premi del Concurs anual d'Edificis Urbans de Barcelona (1913)
- Construcció de l'edifici Santa Apol·línia (1905 – 1914)
- Construcció de l'edifici La Puríssima (1905 – 1914)
- Construcció de l'edifici Mare de Déu del Carme (1905 – 1914)
- Construcció de l'edifici La Mercè (1905 – 1914)
- Construcció de l'edifici Mare de Déu de Montserrat (1905 – 1914)
- Construcció de l'edifici Sant Cosme i Sant Damià (1905 – 1914)
- Construcció de l'edifici Sant Jordi (1905 – 1914)
- Construcció de l'edifici Sant Salvador (1905 – 1914)
- Primera fase de trasllat dels primers malalts (1916)
- Construcció de Sant Rafael (Rafael Rabell) (1918)
- Construcció de l'edifici de Sant Manel (1922 – 1926)

---

³ AHSCSP. Plec de condicions V. III 1903-1916

Construcció produïda sota els criteris del propi arquitecte Lluís Domènech i Montaner però alhora acabat i pràcticament construït pel seu fill Pere Domènech i Roure, posteriorment a la seva mort.

- Inauguració del recinte pel rei Alfons XIII (30 de gener de 1930)

La cronologia més treballada per nosaltres respecte a la producció ceràmica es troba dins els anys 1905 i fins l'any 1912⁴.

Els espais de la ciutat sanitària i els seus usos

El projecte diferencià espais constructius i funcions⁵. Les diferències principals les trobem entre l'edifici d'administració i els pavellons per a malalts.

El pavelló d'administració, com el seu nom indica, realitza les tasques de recepció i gestió, la "ciutat administrativa" dins de la ciutat sanitària. L'edifici queda deslligat de la resta dels edificis, no es necessari entrar a altres dependències per accedir-hi, però alhora conforma la recepció de tot el recinte. Aquest tipus d'espai hi correspon una decoració més rica, justament per aquesta funció d'acollida a tot l'espai. L'edifici es un cos central que desplega dues ales d'est a oest. Està dividit en espais principalment protocol·laris com: la gran escala principal, el saló d'actes, la biblioteca, el museu d'estudi o un bon nombre de despatxos, etc. Aquest edifici planteja una decoració més rica que la resta d'edificis, ceràmica de relleu, mosaic els trobem en moltes ocasions en els mateixos espais. També com a espai de recepció hi trobem representats un gran nombre d'escuts i emblemes lligats a l'entitat, a la ciutat i al seu mecenes: l'escut de l'Hospital de la Santa Creu; l'escut dels Hospitals reunits, l'escut de la ciutat de

---

⁴ Diferents representacions de l'Hospital, pavelló d'administració, marquen la data construcció del 1905 al 1910. Hem allargat aquesta primera fase d'estudi fins l'any 1911 per ser la data en que haver-se esgotat els el llegat de Pau Gil. Alhora durant aquest any 1911 s'han localitzat notes de producció ceràmica i de mosaic. Les certificacions d'obres revisades a l'AHSCSP, arriben fins el 1911.

⁵ De fet, el conjunt hospitalari i la resta d'edificis projectats i bastits posteriorment per Pere Domènech i Roure, el seu fill, segueix plantejant aquesta estructura d'edifici i funció iniciada pel seu pare.

Barcelona; la creu de Sant Jordi; la creu patent o símbols representatius del mecenes Pau Gil⁶.

Els pavellons de malalts, estan plantejats a partir de la creació d'un projecte unitari que va repetint-se. Els trobem darrere del pavelló d'administració a costat i costat d'un passeig central enjardinat com si es tractes d'una "ciutat residencial" per tractar-se de pavellons individuals, la residència per a malalts. Els jardins de l'entorn actuaven com a espai de passeig pels malalts i com a font per a la recol·lecció d'herbes medicinals i la producció de medicaments. En aquests edificis, podem percebre un tipus de decoració més senzilla però no es modera la utilització de ceràmica de revestiment a l'interior dels pavellons. En aquest escrit plantegem una única imatge dels pavellons, ja que l'estudi concret d'ells seria inabastable en aquest breu espai d'exposició, aportant únicament les generalitats.

Un altre espai de la nostra ciutat és la "ciutat amagada però alhora de la comunicació". La individualitat dels edificis es trenca alhora de buscar solucions al moviment i rapidesa de les persones ja siguin malalts o personal sanitari. Per aquest afer, es realitzen tota una sèrie de túnels subterranis a través dels quals els treballadors es traslladen ràpidament de pavelló en pavelló. Els mateixos espais servien pel trasllat dels malalts de manera ràpida i efectiva. Si bé podríem pensar en una decoració nul·la, les parets dels túnels resten revestits de ceràmica monocroma blanca. Un revestiment senzill, rajola monocroma de 20 x 20 cm, de color blanc, color que fa que l'espai sembli més lluminós i amb la senzillesa de la rajola d'un monocroma.

La breu divisió d'aquesta "ciutat sanitària"⁷ dins de la ciutat civil, possibilita entendre que l'hospital actua i viu independentment de la ciutat externa. Una petita ciutat jardí emmurallada dins de la ciutat barcelonina on cada espai està pensat com element que forma part d'un engranatge funcional i productiu del recinte o ciutat .

Sobre la decoració ceràmica

---

⁶ Aquestes són les representacions més habituals que trobem a tot el recinte. Trobem canvis de representacions vers als mecenes en el pavelló de Sant Rafael.

⁷ La divisió que us presentem és realment molt senzilla dins del plantejament dels 48 pavellons inicials projectats per Domènech.

El recinte està bastit i decorat principalment a partir de ceràmica: maons i teules, estructures; ceràmiques de cobertes o revestiment dels terres⁸. Davant d'aquesta descripció ingent d'usos de producció ceràmica, indicar que el nostre estudi es centra en la ceràmica de revestiment vertical aquella que pensem representa millor la decoració del recinte.

Criteris generals de l'aplicació ceràmica

Lluís Domènech i Montaner és un dels arquitectes que utilitzen la ceràmica i el mosaic ceràmic d'una manera més ingent i representativa dins de la l'arquitectura modernista, evolucionant i transformant les dues arts al llarg de tota la seva obra, amb la finalitat de ser aplicada amb la fórmula idònia per a cada espai. La seva obra esdevé inusual i única ja que planteja la idea de funció i bellesa a partir de dissenys i colors específics de gran part de la ceràmica. Els criteris que donen peu a l'aplicació i l'evolució d'aquesta art són:

Les propietats higièniques de la ceràmica: una de les causes de l'aplicació de la ceràmica és justament la seva qualitat higiènica. La facilitat de neteja, la impermeabilitat gràcies al seu vidrat i la seva durabilitat ha estat sense cap dubte la causa de la seva aplicació des dels orígens. La proliferació d'aquest tipus de material ens espais hospitalaris és deguda justament a les necessitats higièniques dels espais on s'aplica. Evidentment no és un valor aparegut en el Modernisme, la producció ceràmica sempre ha anat lligada a aquesta primera propietat que justament és l'higienisme. Sense anar més lluny l'antiga casa de la Convalescència, seu avui de l'Institut d'Estudis Catalans, és un exemple singularíssim de producció ceràmica catalana així ja els antecedents hospitalaris⁹ s'utilitza la ceràmica com un element funcional. El segle XIX, també serà un dels moments més importants de l'aplicació ceràmica justament a espais interiors de les cases que necessitaven ser fàcilment netejats: cuines, rentamans o banys. Els corrents higienistes derivats de la necessitat de millorar les condicions, insalubres dins de les cases, fa que la ceràmica s'adopti a nivell popular.

---

⁸⁸ Les diferents produccions de ceràmica i usos ens obliguen a acotar l'estudi en aquesta breu presentació.

⁹ La Casa de la Convalescència és un dels hospitals que acull el nou recinte.

Bellesa i funció decorativa: la funció decorativa, és una de les qualitats d'aquest element policrom. Aporta color, riquesa de disseny i variació de representacions. Podem parlar també d' l'adaptabilitat als espais tot creant els motius específics que es volen representar. El propi Domènech, habitualment, adaptava motius concrets segons el lloc d'aplicació. Els dissenys, podien ser repetitius, considerats de tipus seriat o podien partir d'un encàrrec i la necessitat de fer un model únic per a un espai. Lluís Domènech i Montaner tendeix a crear motius específics sobre la ceràmica. Atorgant un disseny segons el lloc d'aplicació.

La mal·leabilitat de la ceràmica: aquesta propietat ajuda a adaptar la peça a la forma projectada que cada arquitecte desitgi això permet produir peces d'una gran bellesa i amb diferents funcions tant per a interiors com per a exteriors: espiralls, botons, xemeneies, careners, balustrades, coronaments, rajoles de relleu, etc.

La ceràmica a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau

Per poder analitzar la ceràmica de l'Hospital de Sant Pau hem plantejat una diferència bàsica que tothom pot distingir: la peça amb decoració monocroma i la peça policroma.

Peces monocromes de relleu

La ceràmica a la que ens referim són peces de relleu que per el seu color ens recorden a la ceràmica tradicional de gerreria, banyada amb vernís per atorgar a la peça la impermeabilitat. La documentació de l'Hospital la denomina "alfarería vidriada". La idea de "forma i/o volums" es traspasà també a peces de tipus arquitectònic: botons, espiralls, nervadures, etc.

Aquestes peces també tenen una altre tipus de singularitat i és el fet de que la mateixa forma del fang configura la seva decoració, connectant encara amb la idea de crear els motius representats a partir del treball del fang, la mal·leabilitat que anteriorment hem presentat. La conseqüència és que un gran nombre de peces adaptades a l'arquitectura estaven realitzades amb motlles per aconseguir justament una decoració des del propi fang i no des del pintat; roses, pensaments, heura, fulles de ceps, o simplement formes geomètriques es materialitzen a través de la forma a partir d'un motlle. El fang tou, s'introduïa dins del motlle que s'adaptava a la forma del mateix amb la tècnica de la premuda, pressió de la mà i els dits sobre el fang dins del motlle. En aquest cas la peça

era decorada amb el sistema de la tradició de la gerreria banyada a partir de vernís plumbífer al qual s'afegia una coloració a partir d'un òxid metàl·lic. Per exemple, un dels colors habituals a l'hospital, el verd, s'aconseguia afegint òxid de coure.

Rajoles monocromes

Trobem una altre tipologia de peces monocromes, les rajoles de 20 x 20 i les de 10 x 20 cm. Generalment les trobem revestint parets i sostres. Aquesta peça era banyada amb una coberta vidriada a la qual s'afegia òxid d'estany per amagar el marró de fons.

Aquelles peces que volien tenir altres colors tret del blanc o cru de la base estannífera s'hi barrejava l'òxid o el colorant desitjat per donar la tonalitat desitjada a la rajola.

Aquest tipus de rajoles serien, per exemple, les que s'esmenten als llibres de factures de l'Hospital i que trobem a l'AMEL com el vernís "verd Catà" o el vernís "groc Laribal". Aquestes anotacions ens expliquen alguna cosa més que una petició de colors; en el cas del "verd Catà", està fent referència a la creació d'un color on ha participat l'arquitecte Enric Catà i Catà (1880 – 1937) que col·labora com arquitecte auxiliar a l'obra de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

Els colors localitzats més habituals al recinte han estat: el blanc als túnels soterranis i a sostres senzills. A totes les zones de major necessitat higiènica, els banys i zones netes, amb rajoles de 20 x 20 cm i combinades amb rajoles pintades a trepa en blau, El groc palla i el verd, en una tonalitat oliva molt clara, en rajoles de 20 x 20 cm que trobem a tots els pavellons, configurant els arrimadors de les sales de malalts i en el pavelló d'administració a gran part dels arrimadors. El verd turquesa amb rajoles de 10 x 20 cm a les voltes del pavelló d'administració i a la resta de pavellons de malalts amb la mateixa ubicació. També destaca el color rosa, un color que trobem a totes les voltes de l'entrada o recepció del pavelló d'administració, així com en algun arrimador dels pavellons de malalts. Destacar que aquest és un color habitual en l'obra de Lluís Domènech i Montaner i que el localitzem, per exemple, també a un espai important de recepció d'una altre obra destacada: l'escala de la casa Lleó Morera de Barcelona amb un bell trencadís. La utilització de l'ús dels colors pàl·lids anava lligat al gust de la mateixa època però alhora tenia també una funció guaridora i tranquil·litzadora pels malalts.

També cal fer una referència important a l'estètica del revestiment a partir del joc de la col·locació de les peces monocromes sense relleu. Atorguen una riquesa inusual. El sistema de col·locació, es manifesta com una singularitat en tot l'edifici. En aquesta obra Lluís Domènech i Montaner no juga amb el dibuix i si amb la geometria que es desprèn de la col·locació de les rajoles. És una evolució del concepte decoratiu del revestiment encaminat a una clara cerca de simplicitat, passant de la decoració dels armaradors compostos a la descomposició de la forma i el color. Trobem els següents sistemes de col·locació: la nomenclatura del sistema de col·locació varia segons zona¹⁰. Enrajolat a junt seguit, (anomena també enrajolat de caixó); enrajolat a trenca junt (anomenat en ocasions a junta rompuda, rompent junta o a junta trencada); enrajolat a la mescla on la rajola sempre és rectangular (en aquest cas molts autors expressen dins d'aquest grup la definició d'espina de peix o espiga, tot i que aquesta col·locació en ziga-zaga afegiria un cairó llis o decorat intercalat en cada punta¹¹); enrajolat de punta (també anomenat en ocasions quadrat vertical, diagonal o 45°); enrajolat hexagonal formant niu d'abella (també anomenat sisavat); enrajolat en molinet (generalment és una composició de motius formats per peces rectangulars en posició vertical i horitzontal i un cairó central).

El dibuix generat a partir de la col·locació de peces era més habitual en espais higiènics: cuines o banys i en conseqüència a zones privades. A l'hospital, contràriament, s'estandarditza a zones de protocol i de caire públic.

Peces ceràmiques policromes

El sistema de trepes és el mètode de pintat utilitzat a l'hospital de Sant Pau en parlar d'elements que generen un dibuix a partir del pintat damunt de la peça ceràmica. La trepa era una plantilla de paper encerat amb cera d'abella amb el dibuix retallat que servia per traspasar-lo de manera repetitiva sobre les rajoles. Normalment es necessitaven diverses trepes per a realitzar tot el dibuix, però a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau hi podem apreciar models produïts amb sols dues trepes. Una decoració

---

¹⁰ Per a definir el sistema d'enrajolat s'ha utilitzat la nomenclatura definida en el Diccionari de l'Art i dels Oficis de la Construcció de Miquel Fullana, tot i que hem recollit altres sistemes utilitzats habitualment.

¹¹ Miquel FULLANA. *Diccionari de l'Art i dels Oficis de la Construcció*. Editorial Moll, 1999 Mallorca, p. 154.

que de ben segur devia abaratir la producció, alhora però, aquesta senzillesa esdevé una estilització de models singulars i de gran bellesa.

Mosaics ceràmics

Respecte al mosaic a l'Hospital de Sant Pau, Lluís Domènech i Montaner recull les tècniques més representatives del Modernisme Català tot i que farem esment únicament al mosaic ceràmic i a la seva variant: el trencadís, els quals els distingim a partir de veure peces produïdes amb tessel·les regulars en el mosaic ceràmic o tessel·les irregulars en el trencadís.

Aquesta decoració integra algunes de les propietats esmentades amb la ceràmica: l'higienisme, la bellesa i la possibilitat de disseny únic són les principals. Destaca però la propietat d'aquesta tècnica és que s'adapta a les formes arrodonides en estar produït a partir de petits trossets ceràmics, les tessel·les. Existeix una producció baixa en cromatisme respecte a altres produccions.

La ceràmica és l'element unificador de tot el recinte tot i que no podem presentar tots els espais volem oferir una divisió genèrica.

Mosaic a l'exterior

El fris històric que es localitza a l'entorn del pavelló d'administració presentant la història de l'entitat. Com si es tractés d'un llibre de dibuixos amb peu de pàgina aquesta decoració és visible des de l'exterior del recinte i es planteja com una lectura per a tothom. El precedent d'aquests mosaics, justament, són els que van evolucionar dins d'espais religiosos. Els pavellons per a malalts també presenten l'edifici a partir d'una imatge produïda en mosaic ceràmic. Imatges religioses que presideixen i donen nom als pavellons i diferenciant-los. El mosaic el trobem situat i encarat el jardí central: Sant Jordi, Sant Salvador, Sant Leopold, Sant Rafael, Sant Manel, a l'est i Santa Pol·lònia, la Puríssima, mare de Déu del Carme, la Mercè i Mare de Déu de Montserrat a l'oest. En el pavelló de cirurgia hi ha representats a sant Cosme i sant Damià, patrons de la medicina.

Ceràmica a l'exterior dels pavellons: Ubicada a totes les façanes amb plafons ceràmics representatius dels escuts de la institució i de la ciutat així com alguns models del repertori medievalista de Lluís Domènech i Montaner.

Ceràmica a l'interior dels pavellons: la localitzem arreu, com element principal ja sigui vinculat a l'higienisme o com element decoratiu. El pavelló d'administració té ceràmica aplicada a les parets i creant arrimadors així com revestint l'intradós de totes les voltes habitualment decorades també a partir de ceràmica de relleu. La peça de relleu marca un autèntic repertori ceràmic principalment a l'interior de l'edifici d'administració, el pavelló amb major decoració del recinte. El mostrari més significatiu són les produccions de totes les nervadures que revesteixen les voltes dels despatxos, sales i passadissos i les quals no repeteixen pràcticament cap model. Lluís Domènech ja ha aplicat aquest sistema decoratiu en altres espais: L'institut Pere Mata de Reus (projecte:1897, construcció:1901 – 1919) o el Palau de la Música (1905 – 1910), però cal remarcar que no existeix cap espai construït en el Modernisme Català on localitzem la riquesa i variació de peces de relleu conjuntes que tens mostra l'Hospital. Les voltes nervades, creen un trencament visual a partir de la ceràmica de relleu, decorant i embellint els sostres que sols oferirien una imatge en pla. Es tracta d'un sistema de trencament visual a partir de la decoració de les nervadures i l'intradós de la volta. El mateix sistema de trencament visual el trobem aplicat als revestiments verticals, els arrimadors del pavelló d'administració o a les escales dels diferents pavellons. On les motllures que s'apliquen com acabament de la part superior de l'arrimador serveixen per trencar la verticalitat de la decoració i donar una gran vivesa a l'element de revestiment tot creant dissenys que marquen l'horitzontalitat i seccionant la divisòria de les parets.

Als pavellons de malalts habitualment trobem revestiments que neixen del paviment i arriben a revestir tot el sostre. La imatge més representativa és la sala de malalts, amb una capacitat per a uns 25 o 30 llits i uns 7 m d'alçada, facilitant la ventilació. El revestiment de les parets es trenca únicament a partir dels finestrals, els quals estan envoltats en ceràmica per els emblemes i símbols generals esmentats a administració i el benefactor Pau Gil¹². Es pot apreciar a la sala de malalts de tots els pavellons, el trencament horitzontal de l'arrimador tot format una sanefa en ziga – zaga. Aquest sistema localitzat a tos els pavellons per a malalts es genera a partir de rajoles pintades

---

¹² Tret de Pavelló de Sant Rafael on trobem la "R" com a referència al llegat del benefactor Rafael Rabell.

florals i vegetals. Consta de diversos models produïts: roses, fulles, flors estelades i formes en molinet. Aquests quatre models i la seva combinatòria i canvi de colors crea diferents combinacions de tots els interiors dels pavellons per a malalts¹³.

L'aplicació cromàtica de les peces, segons colors, també estava lligada, a l'estudi de la llum i la seva reflexió. Així, per exemple, aquest tractament de la llum es pot apreciar d'una manera molt clara en el pavellons per a malalts on les peces grogues s'apliquen a les zones baixes i per damunt de la sanefa en ziga – zaga es col·loca el color verd oliva. El sostre, també ceràmic tot revestint l'intradós de les voltes a partir de rajoles de 10 x 20 cm pintades amb trepa i representant diferents tipus de decoració floral: roses, trebol, fulla i flor de castanyer, etc. No podem deixar d'esmentar la ceràmica de les dependències destinades a infermeria i banys; totes elles revestides fins el sostre. Sempre s'utilitza la mateixa tipologia: rajoles monocromes blanques i peces pintades a trepa de gran senzillesa en blau, sistema que localitzem a tot el recinte com si es tractés d'un segell identificador dels espais de major necessitat higiènica.

Mosaics a l'interior dels pavellons

El mosaic serà la producció de major qualitat dins del pavelló d'administració. El trobem revestint les zones més protocol·làries d'accés. L'**entrada principal** presenta la decoració de mosaic ceràmic a l'arrencada de les voltes, amb els emblemes i símbols més representatius de l'entitat. L'altre espai, l'escala principal, presenta un dels espais més bells de tot l'edifici on s'hi manifesta conjuntament la ceràmica de relleu i els mosaics. En aquest espai trobem plafons aplicats a les parets, sota finestres així com simulant la creació de finestrals. També trobem mosaics a les **galeries**¹⁴ que conformen l'avantsala de la sala d'actes, tres voltes de mosaic ceràmic. Amb un dibuix floral que evoca al Modernisme ple. Els colors han perdut el cromatisme d'altres obres però

---

¹³ Tret del pavelló de sant Manel el qual mostra un disseny diferent a la resta de pavellons.

Recordar que aquest pavelló va ser bastit posteriorment a la mort de Lluís Domènech i Montaner. En el seu interior trobem una sanefa amb un model floral vegetal que recorda a les cireretes de pastor. El disseny d'aquest dibuix es conserva a l'AHSCSP.

¹⁴ Planta 2a

s'endinsen d'una manera esplèndida dins de l'espai projectat amb un especial detallisme.

L'altre gran espai de producció ceràmica i mosaic és la **sala d'actes**¹⁵. El mosaic pràcticament s'estén per totes les ubicacions: la part més representativa és el frontal de la sala tot mostrant la imatge d'un cortinatge on hi ha juntament amb les 4 columnes el major cromatisme musiu. Són aplicacions florals-vegetals però amb una gran càrrega de geometria, abandonant les formes modernistes més arrodonides i endinsant-nos en un disseny que evoca l'estil secessionista. Respecte al sostre cal dir que està creat a partir de revoltos i la tècnica del trencadís. Un excel·lent exemple d'aplicació per crear un cromatisme en moviment. Aquest trencadís té alhora la mostra d'una flor molt estilitzada que es repeteix per tota la sala d'actes: arrimador, sobre finestres, sota balcó, etc. La biblioteca¹⁶, recupera l'estil neó àrab, imitant la reproducció d'algunes voltes de l'Alhambra.

Els productors

Els principals empreses subministradores de ceràmica¹⁷ segons llibres de contractació d'obres de l'AHSCSP són: Romeu Escofet de Barcelona, la fàbrica Pujol i Bausis d'Esplugues, la fàbrica Peris d'Onda. Respecte els mosaics van ser produïts per el genovès Mario Maragliano Navone (1864 – 1944). Descendent de mosaïcistes d'aquella ciutat es trasllada des d'Itàlia a Barcelona l'any 1884 on s'hi estableix. Tot i que va tenir diversos taller a Barcelona i a Madrid, en el moment que produeix els mosaics Mario Maragliano té el taller al carrer Diputació, 314 de Barcelona.

La importància del recinte hospitalari dins de la ciutat barcelonina no ha passat desapercibuda. El maig de 1978, l'Hospital de Sant Pau és declarat Monument Històric –Artístic d'Interès Nacional i el desembre de 1997, es declarat Patrimoni de la Humanitat per l'UNESCO. Un dels seus valors excepcionals és justament la idea de recinte i conjunt arquitectònic. Les estructures han continuat funcionant fins a l'inici del s. XXI, una gran quantitat de revestiments havien anat amagant l'arquitectura original.

---

¹⁵ On trobem mosaics en dues alçades la planta 2a i a la planta 3a.

¹⁶ Planta 1a

¹⁷ Cal remarcar que en aquest moment s'està realitzant aquest estudi i que la informació facilitada està lligada a la documentació localitzada fins el moment.

Avui, amb la seva restauració, ens permeten tornar a veure les construccions i decoracions primitives. Una privilegiada imatge invisible fins ara que ens permet veure aquest conjunt com un veritable llibre obert on aprendre i rellegir l'obra arquitectònica de Lluís Domènech i Montaner i del propi Modernisme.

BIBLIOGRAFIA

BANCELLS I MAÑES, C. *Sant Pau, hospital Modernista*. Col. Terra Nostra .Ed. de Nou Art Thor, barcelona, 1988.

Vicent Joan ESTALL I POLES, *La industria ceràmica en Onda. Las fábricas, 1778 – 1997*, Monografías del Museo del Azulejo de Onda, Ajuntament d'Onda, 1997.

Miquel FULLANA. *Diccionari de l'Art i dels Oficis de la Construcció*. Editorial Moll, 1999 Mallorca.

Manuel GARCIA –MARTÍN. *El Hospital de Sant Pablo*. Catalana de Gas. Ed. Martín, Barcelona, 1990.

M. Teresa SERRACLARA PLÁ – Montse MARTÍ AYXELÁ. *Hospital de la Santa Creu i Sant Pau*. Fundació Privada Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Saragossa, 2009.

M. Pia, SUBIAS PUJADAS. La Rajoleta. “La gènesi de la ceràmica modernista a Catalunya”, Miscel·lània, I, Ajuntament d'Esplugues de Llobregat, Esplugues de Llobregat, 2000.

M. Pia, SUBIAS PUJADAS. La Rajoleta. “Pujol i Bausis, una empresa ceràmica en el Modernisme”, *Tradición i Modernidad: la Ceràmica en el Modernisme*. IX Congreso Anual de la Asociación de Ceramología. Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona. Ajuntament d'Esplugues de Llobregat, Esplugues de Llobregat, 2000.

ARXIUS I DOCUMENTACIÓ

AHSCSP. Arxiu Hospital de la Santa Creu i Sant Pau

AMEL. Arxiu Municipal d'Esplugues de Llobregat

MEL. Museus d'Esplugues de Llobregat